

Risteyksessä

Maarit Sireni^a

Paikallista ruokaa paikkaan sitoutuneille

Miten paikallinen ruoka määritellään ja ketkä sitä ostavat? Mikä merkitys on paikallisella ruoantuotannolla?

Työskentelin vuosituhannen alussa Suomen Akatemian rahoittamassa tutkimushankkeessa ”Greening of the Finnish Food System”, jossa tutkin lähiruokailmiötä Suomessa. Hanke kiinnittyi elintarvikejärjestelmien tutkimukseen, jonka puitteissa oli vähitellen alettu kiinnittää huomiota myös kuluttajien rooliin ruokaketjuissa (Murdoch & Miele 1999). Kysynnän uskottiin eriytyvän, kun laatua arvostavat kuluttajat eivät tyytyneet globaalisti toimivien suuryritysten tuottamaan massaruokaan. Teollisille elintarvikkeille vaihtoehtoisten luomuruoan ja paikallisen ruoan suosion uskottiin vahvistuvan monia länsimaita hätkähdyttäneiden ruokaskandaalien ja ympäristötietoisuuden nousun myötä.

Tutkimushankkeen alkuvaiheessa ilmeni, että suomalaisen elintarvikejärjestelmän ”vihertyminen” oli alkutekijöissään. Tutkimuskirjallisuudessa käsitelty ympäristöprotestit ja kriittiset kuluttajaliikkeet olivat Suomessa jokseenkin tuntemattomia ilmiöitä. Käräjämaailmasta löydyntynyt BSE-tautitapaus (eli hullun lehmän tauti) oli kyllä nostattanut kohun (Yle 2001), mutta sen vaikutukset jäivät lyhytaikaisiksi. Suomalaiset näyttivät luottavan kotimaisen ruoan laatuun ja turvallisuuteen, vaikka sitä tuotettiin teollisesti. Luottamusta kuvasi se, että kuluttajat uskoivat tavanomaisen tuotannon olevan lähellä luomutuotantoa. Samalla he mielsivät kotimaisen ruoan käytännössä lähiruoaksi, joka tuotetaan maantieteellisesti lähellä ja jonka alkuperä on jäljitettävissä. Pohdinkin Alue ja Ympäristö -lehdessä julkaisussa artikkelissa, jääkö paikallinen ruoka Suomessa marginaaliseksi ilmiöksi (Sireni 2006).

Ruokaa lähimaaseudulta

Kotimaista maaseutupolitiikkaa koordinoineella Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmällä (YTR) oli keskeinen rooli lähiruoan käsitteen kehittelijänä. Lähiruoan perusajatus oli omaksuttu tutkimuksista ja Euroopan unionin maaseutupoliittisista linjauksista, ja Suomessa sille luotiin kotimaiseen maaseudun kehittämistyöhön soveltuva sisältö. Sillä tarkoitettiin ruokaa, jonka tuotannossa käytettiin oman alueen tuotantopanoksia ja jonka markkinat olivat alueelliset (Sisäasiainministeriö 2000). Näin lähiruokakonseptilla pyrittiin vahvistamaan aluetalouksia ja maaseutupaikkakuntien elinvoimaisuutta.

Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa paikallisuus ei noudattanut kuntarajoja. Paikallisella ruoalla tarkoitettiin tuotteita, joiden raaka-aineita ei hankittu globaaleilta markkinoilta, vaan niille oli määriteltävissä kotipaikka ja alkuperä. Tutkimuksissa

^a Karjalan tutkimuslaitos, Itä-Suomen yliopisto, maarit.sireni@uef.fi

luonnehdittiin, mihin paikallisen ruoan menestys voisi perustua. Olennaista oli se, että elintarvikeketjut olivat lyhyitä, jolloin tuottajien ja kuluttajien väliset kontaktit olivat henkilökohtaisia ja perustuivat luottamukseen. Kuluttajat luottivat tutulta viljelijältä ostamiensa elintarvikkeiden laatuun ja turvallisuuteen. Tuottajat puolestaan saattoivat luottaa siihen, että paikkakunnalla asuvat kuluttajat olivat sitoutuneita ostamaan paikallisia elintarvikkeita, vaikka ne olivat yleensä kalliimpia kuin massatuotteet.

Kuluttajien arvostuksia käsitelleissä tutkimuksissa todettiin, että paikallista ruokaa ostivat kotiseudulleen kiinnittyneet ihmiset, jotka tunsivat sympatiaa alueen tuottajia kohtaan. He halusivat tukea paikallista elinkeinoelämää ja aluekehitystä ostamalla paikallista ruokaa (Winter 2003). Suomessa oli tehty vastaavia havaintoja. Sekä Suomessa että useissa muissa maissa paikallisen ruoan kysynnän kasvua kuitenkin hidastivat korkeampi hinta ja heikko saatavuus (Weatherell ym. 2003). Ongelmallista oli etenkin se, että pienillä maaseutu-paikkakunnilla paikallista kysyntää oli vähän. Suomessa lähituotteiden, kuten vihannesten ja juuresten, tärkeimpiä asiakkaita ovat olleet suurkeittiöt.

Lähirooka on kotimaista, mutta onko kotimainen lähirookaa?

Lähirooan tai paikallisen ruoan ideaa on vuosikymmenten kuluessa hyödynnetty monenlaisissa kaupallisissa tarkoituksissa. Sitä ovat käyttäneet sekä pientuottajat että suur-tuottajat, kuten esimerkiksi tavanomaista soija-maissi-lihataloutta harjoittaneet iowalaiset tilat, jotka markkinoivat niin sanottua iowalaista ateriaa isänmaallisuudella, globalisaation vastustuksella ja oman alueen viljelijöiden puolustamisella. Käsitteen väljän kaupallisen käytön epäiltiin muun muassa vaarantavan alueellisesti tyypillisen perinneruoan idean ja siihen liittyvän pyrkimyksen säilyttää alueiden autenttisia ruokakulttuureja (Hinrichs 2003). Kun käsitteen sisältö ei ole yhtä tarkasti määritelty kuin esimerkiksi luomutuotteiden, voidaan sillä tarkoittoa myös paikkakunnalle tai alueelle tyypillisiä tuotteita (Fonte 2008).

2000-luvun alussa Suomessa lähirookakonseptin ja lähirookatuotteiden kehittäminen ei ollut kuluttajavetoista eikä varsinaisesti myöskään yrittäjävetoista. Omien havaintojeni mukaan vain Lapissa paikallisia tuotteita ja alueellista ruokaperinnettä oli ryhdytty hyödyntämään kuluttajien eli matkailijoiden vaikutuksesta. Muualla lähirooan ja maakuntien maukkaiden erikoistuotteiden päätymiseen kauppojen hyllyille oli tyypillisesti tarvittu kehittämisprojekti (Sireni 2007). Maassa toimi alueellisesti kattava elintarvikealan osaamiskeskusten verkosto, jonka puitteissa tehtiin paljon työtä lähirooan ja muun niin sanotun vaihtoehtoisen ruoan-tuotannon edistämiseksi.

Yritysten kanssa yhteistyötä tekevilla kehittäjillä oli käytännöllinen näkemys paikalliseen ruokaan sisältyvistä liiketoimintamahdollisuuksista. Niillä alueilla, joilla toimi valtakunnal-lisesti merkittäviä ja ulkomaisen tuonnin kanssa kilpailevia elintarvikeyrityksiä, kehittäjät halusivat ymmärtää lähirooan laajasti kotimaisena ruokana. Monet olivat myös sitä mieltä, että lähirooan tiukka rajaaminen tietyn alueen raaka-aineista paikallisille markkinoille suun-natuiksi tuotteiksi esti mikro- ja pienyrittäjien tuotekehittelyä (Sireni 2007).

Paikallisia erikoisuuksia mökkeilijöille

Lähituotteet ovat vakiinnuttaneet asemansa julkiskeittiöissä, joissa käytettävistä aineksista noin 16 prosenttia on peräisin omasta maakunnasta (Viitaharju ym. 2020). Niitä on tarjolla myös suoramyyntitiloilla, toreilla, tavallisissa marketeissa ja erikoismyymälöissä sekä erilaisissa tapahtumissa. Kuluttajaryhmistä vapaa-ajan asukkaat ovat keskimääräistä kiinnos-tuneempia lähituotteista, ja pääosa mökkeilevistä kotitalouksista hankkii vähintään kerran kesässä paikallisesti tuotettuja elintarvikkeita (Czarnecki ym. 2021). Vaikka yksittäisten koti-talouksien uusiin perunoihin ja mansikoihin käyttämät summat eivät ole suuria, mökkeilijät moninkertaistavat paikallisten tuotteiden kysynnän. Suosituilla mökkipaikkakunnilla myös ravintolat korostavat markkinoinnissaan lähituotteita.

Paikallisia tuotteita ostetaan hyvän maun ja laadun vuoksi. Lomalla halutaan irrottautua arkirutiineista ja maistella paikallisia erikoisuuksia. Suomalaisten vapaa-ajan asukkaiden ostopäätöksiin vaikuttaa kuitenkin myös se, että he tuntevat vakituisten asukkaiden tapaan sympatiaa paikallisia tuottajia kohtaan. Merkittävällä osalla vapaa-ajan asukkaista on juuret mökkipaikkakunnillaan, minkä vuoksi he ovat vahvemmin sitoutuneita näihin paikkakuntiin kuin satunnaiset matkailijat. Tällöin heidän intresseissään on tukea paikallista elinkeinoelämää (Czarnecki ym. 2021).

Ruoka ei tule läheltä

Viimeistään Venäjän laitton hyökkäys Ukrainaan ja satamiin jäänet vehnälastit ovat havainnollistaneet, ettei maailmassa ole alueita, jotka eivät olisi riippuvaisia toisten alueiden ruoantuotannosta. Vain pieni osa maapallon väestöstä voisi pärjätä lähiseudultaan saatavalla ravinnolla (Kinnunen ym. 2020). Tässä kokonaisuudessa lähiruoka on ehkä marginaalinen mutta ei kuitenkaan merkityksetön ilmiö. Ruokajärjestelmää ei voi rakentaa lähiruoan varaan, mutta paikallinen tuotanto lisää järjestelmän joustavuutta, joka puolestaan vähentää sen haavoittuvuutta.

Lähteet

- Czarnecki, A., Sireni, M. & Dacko, M. (2021) Second-home owners as consumers of local food. *International Journal of Consumer Studies* 45(2) 175–187. <https://doi.org/10.1111/ijcs.12610>
- Fonte, M. (2008) Knowledge, food and place: A way of producing, a way of knowing. *Sociologia Ruralis* 48(3) 200–222. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9523.2008.00462.x>
- Hinrichs, C. (2003) The practice and politics of food system localization. *Journal of Rural Studies* 19(1) 33–45. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00040-2](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00040-2)
- Kinnunen, P., Guillaume, J.H.A., Taka, M., D’Odorico, P., Siebert, S., Puma, M.J., Jalava, M. & Kumm, M. (2020) Local food crop production can fulfil demand for less than one-third of the population. *Nature food* 1(4) 229–237. <https://doi.org/10.1038/s43016-020-0060-7>
- Murdoch, J. & Miele, M. (1999) “Back to nature”: changing “worlds of production” in the food sector. *Sociologia Ruralis* 39(4) 465–483. <https://doi.org/10.1111/1467-9523.00119>
- Sireni, M. (2006) Paikallinen ruoka: marginaalinen ilmiö vai tulevaisuuden trendi? *Alue ja Ympäristö* 35(1) 50–57. <<https://aluejajymparisto.journal.fi/article/view/64278>>.
- Sireni, M. (2007) Vaihtoehtoisia ruoantuotantoa kehittämässä. Analyysi maakunnallisista elintarvikestrategioista. Karjalan tutkimuslaitoksen raportteja N:o 6/ 2007. Joensuun yliopisto, Joensuu. <https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/8801/urn_isbn_978-952-219-088-8.pdf?sequence=1&isAllowed=y>.
- Sisäasiainministeriö (2000) Lähiruoan mahdollisuudet: Lähiruokatyöryhmän loppuraportti. Maaseutupolitiikan yhteistyöryhmän julkaisu 6/2000, Helsinki.
- Viitaharju L., Kujala, S., Hakala O. & Trogen, A. (2020) Lähiruoka puheissa ja teoissa – Julkisektöriden lähiruoan käytön muutos vuosien 2013 ja 2019 välillä. Ruralia-instituutti, Raportteja 201. Helsingin yliopisto, Mikkeli. <<http://hdl.handle.net/10138/310648>>.
- Weatherell, C., Treager, A. & Allinson, J. (2003) In search for the concerned consumer: UK public perceptions of food, farming and buying local. *Journal of Rural Studies* 19(2) 233–244. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00083-9](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00083-9)
- Winter, M. (2003) Embeddedness, the new food economy and defensive localism. *Journal of Rural Studies* 19(1) 23–32. [https://doi.org/10.1016/S0743-0167\(02\)00053-0](https://doi.org/10.1016/S0743-0167(02)00053-0)
- Yle (2001) BSE-naudan kotitila Kärsämällä. Yle uutiset 10.12.2001. <<https://yle.fi/a/3-5116582>>. 16.4.2023.